

שתי כסף (ב)

היקף הדין ואופיו

איזו שבועות צריכות שתי כסף

שבועות דאורייתא

[רקע – הפסוקים בתורה: שמות פרשת משפטים פרק כב פסוקים ו-י; דברים פרשת שופטים יט: טו/]

שבועות מ ע"א, "אמר רב נחמן ... מחייבו שבועה"

תוס' שם ד"ה אבל בטענת; תוס' כתובות פז ע"ב ד"ה ועוד

רמב"ם הל' טוען ונטען ג:ו; ר"י מגאש מ ע"א, עד "כפירה שתי כסף"; בעל המאור שבועות יז ע"ב באלפס, "וכן מה שכתב ... בה שתי כסף"; כתוב שם לראב"ד יז ע"א באלפס, "אבל מה שכתב ... והודאת לזה"²; רמב"ן מ ע"א, "ובשבועת השומרין ... לעצמו לא אמרינן"

בביאור הדברים

אקדמות מילין: בין היתר, הדיון בחילוק בין שבועות דאורייתא שונות לגבי דין שתי כסף מצאנו אצלנו בסני אלה יסודית יותר נרחבת, והיא היחס בין השבועות דאורייתא ככל הנמצא לאופיהן ויסוד חינוכיהן. כדי לצמוד אל יחס זה יש לצטט ולציין במקורות הנלמדים באופן יסיר ליסודות החיוב של השבועות השונות, אחד, ובדיונים המסויימים שלמיהם חלוקות השבועות, מאידך. אולם לצד אלה לא נכנסו בצורה הקלה זו, אלא נסתפק בהקדמה כללית המבוססת על המקורות דלהלן, שהיא נדרשת להפנת סוגיותנו

מקורות יסוד בענין שבועות מודה במקצת ושבועות השומרים

ב"ק קז ע"ב, "ואמר ר' חייא ... מעיז ומעיז" (קז ע"א)

ג' פירושים בשאלת רבה "מפני מה אמרה וכו'": א. רמב"ן שבועות מב ע"ב, "ויש לפרש הא ... ואינו מחזור"; ב. רש"י קז ע"א, ד"ה כדרכה; ג. תוס' כתובות יח ע"א ד"ה מפני, בעיקר עד "אדם מעיז לכפור"; [מקביל – תוס' ב"ק שם בד"ה עירוב, "כופר הכל פטור ... בעי כפר הכל"]

מח' ר' תם וריב"א האם צריכים הודאה במקצת בשבועות השומרים: I. תוס' ב"ק קז ע"א ד"ה עירוב, "פי' בקונט' ... כופר הכל חייב", "ומפרש ר"ת דה"ק ... ובספרים ישנים ליתא", "ונראה כפירוש ריב"א ... דגזירת הכתוב היא"; II. בביאור שיטת הריב"א – רמב"ן ב"מ ג ע"א בד"ה ולפי, "הילכך ע"כ ... ואינו אונס"; רמב"ן ב"מ צז ע"ב ד"ה מתני'; שטמ"ק ב"ק קז ע"ב ד"ה ובתוספות האריכו; ב"מ לה ע"ב, המשנה, ובגמ' עד "של בעל הבית"

כמה מקורות יסוד בענין שבועות עד אחד

א. "עד אחד לממון או לשבועה אתי" – א. שבועות לב ע"א, "בזה אחר זה ... כממון דמי"; רש"י שם ד"ה עד אחד, וד"ה ומ"ס; ר"י מגאש שבועות בד"ה מתני, "ודייקנין לימא ... הנתבע ממון"; [ב. סנהדרין ל ע"א, "ואין עדות מתקיימת ... נמי ליצרפינהו", ורש"י שם]; ג. מכות ה ע"ב המשנה, "ומה שנים נמצא ... העדות בשאר" (ו ע"א); תוס' שם ו ע"א ד"ה אמר רבי ב. על היחס שבין עדות שני עדים לפסק הדין שבי"ד פוסקים על פיה – רמב"ם הל' סנהדרין כד:א; הל' יסודי התורה פרק ז, סוף הל' ז; [הל' גירושין פרק יג הל' יט]
ג. טענת כרי בשבועות עד אחד – רמב"ן שבועות מ ע"א, "אבל טענת מלוה ... ז"ל כך דעתו", "ורבם רבינו ... דמחוייב שבועה הוא"

נספח – כמה מקורות נוספים

דברי ר' האי גאון בביאור שיטת רב - משפטי שבועות לר' האי גאון חלק א שער א, עד "חייב בשבועה"²
בענין שבועות הפקדון בכפירת שעבוד קרקעות – גמ' לז ע"ב, "רבי יוחנן אמר ... יהושע תסתיים"; רש"י שם, ד"ה משום; תוס' ד"ה מתניתין

בענין שבועות הפקדון בפחות משתי כסף – ב"ק קג ע"א, המשנה עד "אחריו למדי"; תוס' שם ד"ה הגזול; רש"ש שם יסוד חיוב התשלומין בהודאת בע"ד הבאה לאחר שהעיד עד אחד כנגדו – ב"ק מא ע"ב, "ת"ר ובעל ... כופרא כפרה", ותוס' שם ד"ה מודה; שטמ"ק שם ד"ה מודה בקנס, עד "יותר נקט" (בשם הר"ש משאנץ)³
[שיטת הנתיבות מאימתי נשתעברו נכסיו של בעל דין שנתייב להשבע – נתיבות המשפט, ביאורים סי' קח ס"ק ד, "לכן נראה ... הנכסים לשלם"]

¹כתוב שם לראב"ד, שבועות

שאמר² בעד אחד טעות סופר היה. אבל מה שכתב בשבועת שומרים דלא בעינן טענת שתי כסף יפה אמר, דכיון דלא בעינן כפירה והודאה, דלא סבירא לן כרמי בר חמא [ב"ק דף קז.]. אלא כרבי חייא בר יוסף דאמר [שם] עירוב פרשיות כתוב כאן וכי כתיב כי הוא זה במלוה הוא דכתיב. הילכך שתי כסף נמי לא בעינן, דכסף וכלים אמלוה הוא דכתיבי

כדאמרינן [דף מ:]: טענו שתי מחטין והודה לו באחת מהן חייב לכך יצאו כלים למה שהן אלמא כולא מילתא אמלוה שדינן ליה. ומפקינן לה משומרינן כי היכי דמפקינן להודאה במקצת דמפקינן לה משומרים אע"ג דכתיבא גבייהו ושדינן לה אמלוה מטעמא דרבה [דף מב: וש"נ] הם הכי לשתי כסף דאיפשר בכפירת שתי כסף הוא דרמא רחמנא שבועה עליה דילמא אשתמוטי משתמיטו ליה, אבל בציר מהכי אי לאו דקושטא הוא לא הוה כפר ביה באשתמוטי דמילתא זוטרתיה היא. אבל בשבועת שומרים דלא ידע ביה אימר אפילו בפרוטה נמי, וטעמא דמסתבר הוא. ולישנא דגמרא [דף מ.] נמי הכי משמע דקאמר לא שנו אלא בטענת מלוה והודאת ליה.

²משפטי שבועות לרב האי גאון חלק א שער א

צריך להיות הטענה של תובע שתי מעה כסף שהוא שתי כסף והודאת הנתבע בפרוטה שהוא רביע חבא ... וההודאה אינה מכלל שתי כסף אלא צריך להיות הפרוטה של הודאה יותר משתי כסף שהטענה יוצאה היא מכלל ההודאה. וההודאה שם אחת [נלאה ל"ל 'אחר', וזמהדורה מתוקנת ש"לאה לאור באחרונה מנאמי שכ"כ נכתב ידורשא – נ.ג.]. היא, וכמו שאמרו חכמים (שם) שבועת הדיינים הטענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה – ופי' בגמרא (שם ל"ט ב') אמר רב כפירת טענה שתי כסף, והלכה כמותו. ואם הטענה פחות משתי כסף אינו חייב בשבועה.

³שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף מא עמוד ב

מורה בקנס הוא. דקיימא לן כמאן דאמר פלגא נזקא קנסא אבל אעד אחד לא פריך דכיון דמחייבו שבועה ואם אינו רוצה לישבע משלם לא חשיב מרשיע את עצמו במה שאינו נשבע כיון שעל ידי העד בא עליו חיוב זה. אי נמי הוא הדין דהוה מצי למפרך אעד אחד והפשוט יותר נקט.